

*Ovidiu DUMITRU**

**MODIFICĂRI LEGISLATIVE ADUSE DE *PRAVILNICEASCA
CONDICĂ* ȘI *LEGIUIREA CARAGEA* ÎN PROCEDURILE
HOTARNICE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ**

LEGISLATIVE CHANGES INTRODUCED BY *PRAVILNICEASCA CONDICĂ*
AND *LEGIUIREA CARAGEA* IN LAND DELIMITATION PROCEDURES IN
WALLACHIA

Abstract: This paper describes the evolution of land demarcation procedures as provided in *Pravilniceasca Condică* and the *Legiuirea Caragea*, at the end of the eighteenth century and the beginning of the nineteenth century in Wallachia. The text also touches on agrarian reforms and the activities of boyars involved in estate demarcation, as well as the rules and procedures regarding land demarcation towards the end of the Phanariot period. Agrarian reforms led to an intensification of land measurements and delimitations. The legal norms adopted in the field of delimitation documents gradually covered aspects related to the procedures of topographic surveys in the field of the measurements and the elaboration of delimitation registers.

Keywords: delimitation procedures, land demarcation, Wallachia, *Pravilniceasca Condică*, *Legiuirea Caragea*

*

Planurile de moșii, hotărnicile din Țara Românească în sec. XVIII – XIX, au trezit interesul multor istorici, juriști sau sociologi, fiind o temă importantă, ca parte integrantă a problematicii agrare.

* Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați (odumitru@hotmail.com).

După anul 1700 se intensifică activitățile de alegere și hotărnicire a terenului agricol, datorită deselor ieșiri din stăpânirea pământului în devălmășie. Reformele legislative din anii 1780 și 1818, respectiv cele aduse de Pravilniceasca Condică și Legiuirea Caragea, cu incidență în problematica hotarnică creează cadrul juridic tot mai adecvat realizării măsurătorilor funciare.

Din studiul istoriografiei, am constatat că mulți istorici, juriști, sociologi au analizat în lucrările lor problematica hotărniciiilor din punct de vedere istoric și juridic, atingând tangențial tema. Astfel, pot fi enumerați: George Fotino¹, Florența Ivaniuc, Valentin Al. Georgescu², Henri H. Stahl³, Constantin Dobrogeanu-Gherea⁴, Gheorghe Missail⁵, I. C. Filitti⁶, Ion Donat, etc. istorici și juriști care studiază numai anumite fațete ale problematicii. Pe de altă parte, unii dintre aceștia nu analizează perioada aleasă de mine, când treptat devine obligatorie întocmirea planului de moșie. De asemenea, autorii juriști au cercetat cu predilecție problematica hotărniciiilor dintr-o perspectivă profesională juridică.

Mai mulți autori cum ar fi: Petre P. Panaitescu⁷, Ion Brăescu⁸, Theodor Iliescu⁹, Tudor Pamfile¹⁰, Radu Rosetti¹¹, Henri H. Stahl, s-au preocupat în studiile lor și de vechile unități de măsură utilizate în agrimensura românească.

Pe teritoriul Principatelor Române, formele vechi de proprietate și delimitare ale pământului obștei erau delnița în Țara Românească și jirebia în Moldova. Delnița reprezenta un „drept nedeterminat” asupra terenului. În anumite situații, cum ar fi

¹ *Încercări de vechi drept românesc* (Craiova, 1925).

² *Bizanțul și instituțiile românești până la jumătatea secolului al XVIII-lea* (București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980).

³ *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, 3 vol. (București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958-1965).

⁴ *Neoibăgia. Studiu economic-sociologic al problemei noastre agrare* (București: Editura Librăriei Socec & Comp., Societate Anonimă, 1910).

⁵ *Originile legislațiunii române* (București, 1865).

⁶ *Opere alese - proprietatea solului în Principatele române până la 1864* (București: Editura

Eminescu, 1985); *Domniile române sub Regulamentul organic, 1834-1848* (București:

Librăriile Socec și Sfetea, 1915); *Arenda moșiilor în Muntenia, la 1831 și 1833* (București:

1932); *Frământările politice și sociale în Principatele române de la 1821 la 1848*

(București, 1932).

⁷ *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova: orânduirea feudală* (București: Editura Academiei, 1964).

⁸ *Măsurătoarea pământului la români, din vechime până la punerea în aplicare a sistemului metric* (București: Atelierele Grafice Socec, 1913).

⁹ *Regulamentul hotărniciiilor adnotat. Codul Caragea* (partea referitoare la hotărnicii) adnotat. *Diferențele legiuri vechi relative la hotărnicii*, București: 1903 și ediția din 1912.

¹⁰ „Agricultura la români,” în *Academia Română, Din viața poporului român, culegeri și studii*, XVI (București: Atelierele grafice Socec, 1913), 229-234.

¹¹ *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova* (București: Atelierele grafice Socec, 1907).

ieșirea din indiviziune sau devălmășie, sau, dacă se vindea terenul, se proceda la alegerea hotarelor sau hotărnicirea delniței. Satul românesc era compus din mai multe delnițe, aparținând fiecărei familii, iar pe moșia satului, fiecărei delnițe îi erau alocate mai mulți stânjeni, sau îi revenea o suprafață de teren arabil calculat în zile de arătură. Astfel, zilele de arătură devin unități de măsură ale terenurilor agricole. Trebuie menționat că delnițele nu erau egale, ele fiind diferite ca suprafață.¹²

Ion Brăescu și mai târziu Nicolae Stoicescu, constată că, în evul mediu, delnița în Țara Românească și jirebia în Moldova, reprezentau formele principale de stăpânire ale pământului în satele românești, respectiv stăpânirea în devălmășie. Prin hotărnicirea și ieșirea din devălmășie, prin alegerea hotarelor, erau delimitate părțile cuvenite membrilor obștii.

Modul cum era realizată hotărnicirea, măsurarea incorectă sau eronată a moșiilor, încălcări sau prigoniri de hotare erau cauze pentru litigii supuse judecății domniei sau justiției. Activitățile hotarnice se modernizează treptat de la cărțile domnești pentru desemnarea unor boieri hotarnici și întăriri ale hotărniciiilor făcute.

Hotarele stabilite după semne naturale existente sunt menționate în documente, dar fără precizări ale distanțelor sau suprafețelor cum sunt cele de până la sfârșitul secolului al XVI-lea. La activitățile hotarnice din secolul al XVIII-lea, când numărul lor crește, apare necesitatea ca acestea să devină cât mai exacte în calculul suprafețelor. Până spre sfârșitul sec. al XVIII-lea erau utilizate unități de măsură a pământului de lungime și nu de suprafață, ceea ce nu asigura un calcul precis al suprafeței.¹³

Istoricul Valentin Al. Georgescu, analizând influențele bizantine asupra legislației și instituțiilor românești, susține că întreaga suprafață a țării era un *dominium eminens*, iar intrările în posesie asupra unor moșii se făcea prin hotărâre domnească.¹⁴ Întregiri ale fondului funciar, atribuirii și intrarea în posesie ulterioară, eventuale parcelări sau ieșiri din indiviziune impun practica hotărniciei ca instituție fundamentală a statului. Formele de ieșire din devălmășie nu sunt numeroase. H.H. Stahl a studiat problematica, susținând că forma de parcelare atestată documentar era împărțirea satului devălmaș sub aceeași denumire, dar cu adăugarea mențiunilor „de jos” și „de sus”¹⁵, după care s-a trecut la desprinderea unor „bucăți de hotar” sau

¹² Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, cu o introducere despre metrologia antică de acad. Em. Condurachi (București: Editura Științifică, 1971), 105; Ion Brăescu, *Măsurătoarea pământului la români, din vechime până la punerea în aplicare a sistemului metric* (București: Atelierele Grafice Socec, 1913), 24 – 25.

¹³ Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, 107. Brăescu, *Măsurătoarea pământului*, 31.

¹⁴ Val. Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la jumătatea secolului al XVIII-lea* (București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980), 71.

¹⁵ H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești* (București, 1958), 225.

„locuri”.¹⁶ Nevoia de a reglementa acest domeniu impune adoptarea unei legislații adecvate.

În anul 1780, în Țara Românească domnul Alexandru Ipsilanti adoptă *Pravilniceasca Condică*, care are la bază cutume întrețesute cu norme de origine bizantină. Aceasta este o culegere de legi reformatoare pentru dreptul de proprietate. Astfel, *Pravilniceasca Condică* întărește principiul masculinității consacrat de dreptul cutumiar românesc în privința dreptului la moștenire.¹⁷

Pravilniceasca Condică apără proprietatea feudală, legiferând în amănunțime dijma și claca. Prin aceste dispoziții legale, marile domenii funciare capătă importanță și protecție juridică. *Pravilniceasca Condică*, numită și *Mica rânduială juridică*, este aplicată până în anul 1818, respectiv până la abrogarea sa prin *Legiuirea Caragea*. *Pravilniceasca Condică* reprezintă o etapă nouă pentru modernizarea organizării justiției¹⁸.

Din documente vechi, cărți de hotărnicie, legislație și jurisprudență, rezultă că în sec. al XVIII - lea, pentru facerea hotărniciei se numea o comisie formată din 6, 12, 24 sau chiar 48 de boieri hotarnici, care erau trimiși să cerceteze suprafața de teren, „cercetarea stăpânirii asupra moșiei” pentru care trebuia întocmită cartea de hotărnicie.

Un exemplu potrivit pentru procedurile juridice din perioada analizată este litigiul dintre Iordache Păianu și Sanda Becheanu. În data de 4 noiembrie 1775, se judecă pricina dintre Iordache Păianu și Sanda Becheanu pentru răscumpărarea moșiei părintești a reclamantului Iordache Păianu. Din cărțile și zapisele moșiei, boierii Păieni au avut stăpânire „într-acelel hotar Bucovicioru dă ani 75 dupe o carte a mării sale răposatului Constandin vodă ot leat 7208 septembrie 24, întru care poruncește la 6 boeri ca să aleagă partea boierilor Păeni ce au într-acelel hotar și în urmă răposatu medelnicer [Barbul] Păianu au cumpărat cu multe zapise tot hotarul aceștii moșii de la toți moșnenii ce au avut parte într-acelel hotar.” În data de 15 iulie 1775, boierii veliți, caimacami ai Craiovei Manolache Romanitis, Fota Vlădăianu paharnic, Hagi Stan Jiianu vel paharnic, Ștefan Bibescu, Barbu Știrbeiu vel sluger, hotărâsc ca moșia Bucovicioru din satul Moșna, jud Mehedinți, să fie stăpânită de Iordache Păianu. În data de 19 octombrie 1775, boierii veliți Dimitrache Ghica, Dumitrașco Racoviță, Nicolae Dudescu vel vornic, Radu vel vornic, Ștefan Pârșcoveanu vel logofăt, întăresc cartea de judecată „prin iscălitura” lor.¹⁹

¹⁶ Ibid., 267.

¹⁷ Ibid., 152.

¹⁸ Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc* (București: Universul Juridic), 194.

¹⁹ *Acte judiciare din Țara Românească 1775 – 1781*, ediție întocmită de Gheorghe Cronț, Alexandru Constantinescu, Anicuța Popescu, Theodora Rădulescu, Constantin Tegăneanu,

Un alt exemplu relevant este litigiul pentru moșia Folești. În data de 6 noiembrie 1775, se judecă la divan sătenii din Foteștii de jos cu egumenul mănăstirii Horezu pentru moșia Folești, jud. Vâlcea. Sunt prezentate domnului Alexandru Ipsilante zapise, hrisoave vechi, cărți de hotărnicie și de judecată și din cercetarea lor, acesta întărește proprietatea mănăstirii. Din cuprinsul hotărârii pronunțate reiese că, referitor la modul cum s-au făcut măsurătorile, delimitarea moșiei și întocmirea cărții de hotărnicie prezentată de egumen, că „șase boeri hotarnici cu leat 7210 septembrie 30, în care să coprinde că acei boeri fiind orânduți de răposatul Constandin vodă Brâncoveanu, cu [al] 2 [-lea] portar Constandin, au tras acea moșie și au ales două părți, însă, o parte a sfintii mănăstiri, după scrisorile ce le-au avut și i-au dat mănăstirii întru stăpânire stânjeni 950, și altă parte, unii cocoanii Stanchii, iar după scrisori i-au dat întru stăpânire stânjenii de moșie 970”.²⁰

În data de 22 decembrie 1775, domnul Alexandru Ioan Ipsilante întărește hotărârea boierilor veliți care judecă dreptul de proprietate al Mariei Bengescu asupra moșiei Negoști din jud. Gorj, drept contestat. Maria Bengescu își dovedește dreptatea cu cărți de judecată și hrisoave domnești întărite cu dovezi de stăpânire veche. În urma judecății, actele „jăluitorilor” au fost confiscate.²¹

Domnul Alexandru Ipsilante, în data de 3 februarie 1776, întărește anaforaua divanului judecătoresc de rejudecare asupra stăpânirii moșiei Cincu din jud. Gorj a lui Nicolae Călescu, hotărând ca „12 boieri în fața locului să facă cercetare”, măsurători și dacă s-a făcut „vreo nedreptate ori la suma stânjenilor, ori la deosibirea părților, nedând fieșticăruia locul său pe unde i s-au cuvenit, dumnealor să îndrepteze acum și, după alegerea ce vor face acum, cu dreptate să știe și să stăpânească”, și să întocmească hotărnicia. Moșia se învecinează cu funiile de moșie Tunsuleasca, Cincu, Măneasca a moșnenilor și Păiceasca.

Se consemnează în cartea de hotărnicie semnată de Ștefan Crăsnaru și Constantin Crăsnariu, din 17 aprilie 1768, obiceiul de „tragere a moșiei prin trei locuri”. Această hotărnicie este făcută urmare a jalbei făcută de Nicolae Călescu împotriva stăpânirii moșiei Cincu de către Bengescu, din dispoziția lui Alexandru vodă Ghica, care a orânduț boeri hotarnici care au tras toată moșia Cincu. După cum reiese din această hotărnicie, sunt trei funii de moșie „într-acele hotar al Cincului adică, funia Mănească, care o stăpânesc unii din moșneni, i o funie Paicească, ce o stăpânesc mai sus-numiții pârâși cu alți cetași ai lor, iar funia Tunsuleasca, după arătarea care au arătat ei însuși pârâșii la boierii hotarnici, că acea funie dă moșie

din colecția *Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris* (București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973), 11 - 13. *Apud.* Arh. St. Buc., Ms. nr.1, f. 12 - 14.

²⁰ Ibid., 13 - 15. *Apud.* Arh. St. Buc., Ms. nr.1, f. 14 v - 16 v.

²¹ Ibid., 26. *Apud.* Arh. St. Buc., Ms. nr.1, f. 42 v. - 43 v.

Tunsuleasca au fost a rumânilor care s-au vândut cu părțile lor dă moșie”.²² Acest obicei de măsurare prin trei locuri ajută la calculul și aflarea întregii suprafețe de teren.

La judecată se prezintă „un hrisov al răposatului Radului vodă sin Ion vodă cu leat 7175, cu 15 ani mai în urma hrisovului lui Mateiu vodă Basarab, în care să coprinde că Joica jupâneasa, soția Giurii clucer din Iupca, sud Mehedinți, și cu feciorii ei, să stăpânească satu Cincu cu tot hotaru și cu tot venitu din câmp, din pădure și din apă. Care moșie fiind aleasă și hotărâtă, împietrită dă 24 dă boeri”.²³ Se contestă un hrisov și se susține că în cel adevărat „sunt coprinse semnele și hotărârele pe unde sunt”. Domnul Alexandru Ipsilante pronunță hotărârea sa în data de 3 decembrie 1776.

După cercetarea terenului, a actelor de proprietate, se fac măsurătorile și se pun semnele de hotar. O altă obligație juridică care apare în practica hotărniciei și transmisă de domnie odată cu stabilirea boierilor hotarnici este aceea de punere a pietrelor de hotar, a semnelor de delimitare a moșiilor.

Respectarea semnelor de hotar elimină neînțelegerile dintre vecini.

Activitățile de măsurare și delimitare a hotarelor terenurilor agricole presupunea eforturi și cheltuieli mari, astfel încât puține persoane reușeau să-și măsoare proprietățile. Pentru plata boierilor hotarnici, în Moldova, în secolul al XVIII - lea, marele logofăt, care avea ca atribuție facerea hotărnicii, trebuia să încaseze „câte un galben de fiecare piatră de hotar pusă”. În Țara Românească tot cu un galben era plătit marele portar dar pentru fiecare boier hotarnic numit pentru realizarea măsurătorilor. Cum am prezentat mai sus, la măsurători erau prezenți 6, 12, 24 sau chiar 48 de boieri hotarnici, atât timp cât durau măsurătorile, boierii trebuiau să fie ospătați și plătiți, ceea ce ridica cheltuielile pentru o hotărnicie la sume destul de mari.²⁴

O hotărnicie rejudecată și refăcută de 48 de boieri hotarnici este cea a moșiei Negreni din jud. Vâlcea, urmare a neînțelegerilor dintre doi preoți. Judecătorii

²² Ibid., 30 - 31. *Apud.* Arh. St. Buc., Ms. nr.1, f. 04 v. – 08.

²³ Ibid., 29 – 32. *Apud.* Arh. St. Buc., Ms. nr.1, f. 04 v. – 08.

²⁴ Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, 112. N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Tara Românească și Moldova (sec. XIV – XVII)* (București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968), 182, 236 - 237. Din doc. din anul 1785 referitoare la hotărnicirea moșiilor Vai de Ei și Valea lui Dobrotă, jud. Saac, mănăstirea Târgșor cheltuie 179 de taleri, pe: 12 vedre de vin, 24 ocale de pește, 240 de pâini, etc. George Potra și Nicolae Simache, *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Târgșor (1632 - 1857)* (Ploiești : Comitetul de Cultură și Artă al Județului Prahova și al Municipiului Ploiești, 1970), 464 – 465.

hotărăsc, la data de 27 iunie 1776, recercetarea hrisoavelor vechi și cu carte de blestem, să se refacă hotărnicia de 48 de boieri hotarnici.²⁵

Terminologia folosită în documente ilustrează în întregime practicile utilizate pentru soluționarea cauzelor legate de problemele de hotar și hotărnicie din Țara Românească. Aceste obiceiuri și proceduri de hotărnicire își găsesc mai apoi legiferare în anul 1780 prin *Pravilniceasca condică*, când se elimină obiceiul hotărnicirii cu 48 de boieri hotarnici. Astfel, referitor la numărul de boieri hotarnici, la pct. 1 din capitolul pentru hotărnicie din *Pravilniceasca condică*, se legiferează ca „Hotărnicia să aibă a să urma întocmai după orânduiala ce au făcut răposatul întru fericire Constandin Voevod Mavrocordat, însă să aibă a să săvârși prin trei judecăți, iar nu patru; și judecata cea dintâi să fie alcătuită de șase boeri, iar cea de-a dooa de doisprezece și cea de a treia de dooazeci și patru; iar cea de a patru care era de patruzeci și opt de boeri, s-au stricat cu hotărâre de obște.”²⁶

În secolul al XVIII - lea și în prima jumătate a secolului al XIX – lea, folosirea unor unități de măsură diferite sau falsificate au creat multe litigii. Spre exemplu, la sfârșitul secolului al XVIII - lea, locuitorii din satul Cotești, jud. Muscel înaintau o jalbă domnului din care rezultă că boierii hotarnici au măsurat moșia „cu alt stânjen, cu două degete mai mic”, decât stânjenul etalon însemnat de multă vreme în biserica satului, stânjen despre care „ne-au spus bătrânii noștri că cu acela s-au sforit moșia o dată”²⁷.

Un alt exemplu este cel relatat într-un document din 7 februarie 1822 privind neînțelegerea apărută la hotărnicirea locului Popii Vladului din București, unde s-a măsurat cu stânjenul lui Șerban vodă „ce este mai mic de cât al domnului Constantin vodă”, așa cum una dintre părți pretinde că s-ar fi măsurat înainte. Litigiul era între Gheorghe Croitorul, serdarul Răducan Poenarul și Biserica Domnița Bălașa. În anafora dată, după cercetarea pricinii dintre cei menționați mai sus, hotărâre emisă de paharnicul Petrache, paharnic Alexandru Pală, stolnic Ianache Stănescu, stolnic Alexandru Fălcoianu, Nicolae Serezli, serdar Stroe și medelnicer Constantin, se precizează că nu au fost prezentate cărți de hotărnicie care să probeze „cu ce stânjen au fost tras din vechime locul pivniții lui Radivoie, nici seneturile celorlalți vecini”²⁸. Se stabilește ca părțile să stăpânească proprietățile ca și până în

²⁵ Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, 132 – 134.

²⁶ *Pravilniceasca condică 1780* (București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1957), 140.

²⁷ Ioan Răuțescu, *Mănăstirea Aninoasa* (Câmpulung-Muscel, 1933), 236.

²⁸ Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, 49. Emil Vârtosu și Ion Vârtosu, *Așezămintele brâncovenesti. O sută de ani dela înființare. 1838 – 1938*, volum documentar, documente pentru istoria bisericii, școalei și azilului Domnița Bălașa, precum și a spitalului brâncovenesc (București: Epitropia Așezămintelor Brâncovenesti, 1938), 174 - 176.

acel moment. Acest litigiu demonstrează cât de importante sunt hotărnicile ca acte doveditoare ale proprietății unui bun funciar.

Pentru a ocoli astfel de divergențe trebuia ca atunci când se realizau noi măsurători, în conținutul actelor întocmite să se specifice tipul de stânjini folosit și totodată să se arate dacă la măsurătorile precedente au fost folosite alte unități de măsură.²⁹ În acest sens, pentru realizarea hotărnicilor domnia legiferează folosirea stânjenuului, acordându-se preferință stânjenuului lui Șerban Cantacuzino, mult mai mult utilizat.

În *Pravilniceasca Condică*, la capitolul pentru hotărnicie, la pct. 2 se legiferează astfel: „Când să face hotărnicie și iaste să se tragă moșia, să aibă a să trage cu stânjenu cel vechiu cu care să dovedește și să arată suma acelor stânjini; iar numărul sumei stânjinelor ce iaste ca să se scrie acum în cartea de hotărnicie, să se scrie după stânjănu de acum”. La pct. 3, apare obligația ca la măsurători să fie prezenți toți vecinii cu actele lor doveditoare, însă atât acestor vecini cât și boierilor hotarnici li se pune în vedere să nu acorde prea multă încredere hotărnicilor anterioare întrucât pot fi întocmite greșit.³⁰

Pentru a preîntâmpina neînțelegerile, în *Legiuirea Caragea* la pct. 4 din cap. 3 privind vecinătatea lucrurilor, la refacerea unor măsurători este indicat să se folosească unitatea de măsură folosită anterior, respectiv al lui Șerban Cantacuzino sau al lui Constantin Brâncoveanu. În cazul în care nu se precizează ce măsură s-a folosit, așa cum este reglementat la pct. 5, „să se facă măsurătoarea cu stânjănu lui Șarban Vodă”. Pct. 9 întărește cele de mai sus, „de acum înainte, în cărțile de hotărnicii și în zăpisile de vânzarea moșiilor să se scrie stânjănu lui Șarban Vodă”.³¹ Prin această reglementare, se înlătură folosirea stânjenuului lui Constantin Brâncoveanu. Totuși această unitate de măsură va fi întrebuințată la refacerea hotărnicilor care au fost măsurate cu acest stânjenu.³²

Următoarea etapă în activitatea boierilor hotarnici era aceea de a pune pietrele de hotar, de împietrire sau de a însemna hotarele prin ridicarea unor movile de pietre, un mușuroi de pământ, etc. Sub pietre, câteodată, se puneau cenușă sau cărbuni pentru recunoașterea locului în situația în care cineva schimba locul pietrelor. Însemnarea locurilor delimitate de hotarnici se face după obiceiuri. În *Pravilniceasca condică*, la pct. 4 din cap. pentru hotărnicie, se stipulează „să nu se pue pietrele, fără de numai atunci când amândoa părțile ce să pricinuesc, să vor odihni, necălcându-se nici moșia vecinilor, sau când să va face domnească hotărâre de la Divan”. În ceea ce privește încălcarea hotarelor stabilite de hotarnici, la pct. 5

²⁹ Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, 49.

³⁰ *Pravilniceasca condică 1780*, 140.

³¹ *Legiuirea Caragea*, 18.

³² Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, 50.

există prevăzută sancțiunea că „oricare din cei ce să pricinuesc, să va dovedi că au mutat hotarile și hoțește au împresurat locul celuilalt, să plătească toată cheltuiala și să cază și supt pedeapsa ce orânduiesc pravilile împărătești.”³³ În *Legiuirea Caragea* se prevede că „să pue hotarnicii pietre și celelalte semne de hotară, când vecinii să vor mulțumi sau să va da hotărâre domnească”.³⁴

Legiuirea Caragea, asemenea reglementărilor adoptate de Alexandru Ipsilanti, dezvoltă normele anterioare având ca sursă dispozițiile dreptului bizantin și cele cutumiare, respectiv obiceiul pământului. În data de 12 iunie 1818, este emis pitacul prin care se ordonă adoptarea și tipărirea Legiurii.

În istoria dreptului românesc, *Legiuirea Caragea* marchează sfârșitul perioadei feudale³⁵. Acest cod de legi apare tipărit atât în limba română, cât și în limba greacă.

Referitor la statutul femeii, în *Legiuirea Caragea*, posibilitatea ca aceasta să ocupe funcții în stat, nu era posibilă. În capitolul I la pct. 1 se prevede că „numai bărbații se fac boieri, judecători și cârmuitori obștești”, iar la pct. 3, „femeile sunt depărtate de toate cinurile politicești, stăpâniri și slujbe politice”.³⁶ Cu toate acestea, în planurile de moșii, cărțile de hotărnicie sau alte documente cadastrale, adesea femeile apar purtând titluri de boieroaiice corespunzătoare rangului soțului, sau urmare a dobândirii titlului prin naștere sau căsătorie. Întâlnim frecvent titluri de Pităreasa, Slugereasa, Medelnicereasa, etc.³⁷ Poziția acesteia în societate este dată de averea primită ca zestre sau moștenită.³⁸

La finalizarea alegerii hotarelor, se scrie cartea de hotărnicie și eventual se întocmește planul topografic al moșiei. Până la *Regulamentul organic*, în *Pravilniceasca condică* și în *Legiuirea Caragea* care aveau prevăzute reglementări privind practicile de hotărnicie, nu există prevederi legate de reprezentarea suprafețelor de teren în planuri sau hărți.

³³ *Pravilniceasca condică 1780*, 142. Constantin C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV - începuturile secolului XIX* (București: Editura Științifică, 1973), 43.

³⁴ *Legiuirea Caragea*, 18.

³⁵ Gheorghe D. Iscriu, *Introducere în studiul istoriei moderne a României* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982), 64. Secolul al XVIII-lea este cel al „desființării incomplete a servajului” de tip feudal.

³⁶ Dem. D. Stoenescu, *Vechile Legiuri Românești, Legiuirea Caragea* (Craiova: Tipografia Fane Constantinescu Instalație cu electricitate, 1905), 29 - 30.

³⁷ Ioan Constantin Filitti, *Arenda moșiiilor în Muntenia, la 1831 și 1833* (București, 1932), 54.

³⁸ *Ibid.*, 54.

Putem concluziona că, prin prevederile legislative din *Pravilniceasca Condică* și *Legiuirea Caragea*, privind reglementările hotărnicilor, se creează cadrul juridic prin care se instituie, treptat, caracterul obligatoriu de evidență tehnică, economică și juridică a bunurilor funciare pe tot teritoriul țării.

Pornind de la necesități practice, cum sunt soluționarea litigiilor privind delimitările unor moșii, dar și din alte rațiuni, legislația în materie de hotărnicii evoluează legislativ de la normele incluse în *Pravilniceasca Condică* la cele din *Legiuirea Caragea*. Cutumele și dispozițiile domnești aplicate până în anul 1780, când a fost elaborată *Pravilniceasca Condică*, nu au înlăturat conflictele de grănițuire, încălcările de hotar sau litigiile pentru delimitările moșiilor dintre vecini. *Pravilniceasca Condică* conține puține norme privind hotărnicirea, totuși încearcă să pună ordine în această materie. Prin reglementarea numărului de boieri hotarnici care fac parte din comisiile numite să aleagă hotarele moșiilor, eliminarea comisiei de 48 de boieri hotarnici la cea de-a patra judecată³⁹ și prin posibilitatea ca un boier de rang înalt să înlocuiască mai mulți alți boieri hotarnici cu demnități mai mici,⁴⁰ contribuie la micșorarea costurilor realizării cărții de hotărnicie. Se dă posibilitatea ca un număr mult mai mare de locuitori să își întocmească documentele de proprietate, să își măsoare și să își delimiteze fondurile lor funciare.

Reforme agrare au condus la o intensificare a măsurătorilor și delimitărilor fondului funciar. Normele legale adoptate în materie de hotărnicii completează în timp aspectele legate de procedurile și modalitățile de ridicare topografică în teren a măsurătorilor, de întocmire a cărților de hotărnicie. Putem vedea că odată cu creșterea numărului de solicitări pentru realizarea delimitărilor proprietăților, dar și a proceselor legate de hotarele moșiilor, crește și necesitatea completării și adoptării de noi reglementări. Într-un timp relativ scurt de aplicare în practica hotarnică a normelor cuprinse în *Pravilniceasca Condică* apare nevoia de a fi completate și modificate cu noi prevederi. Astfel, *Legiuirea Caragea* conține mult mai multe norme privind hotărnicirea „lucurilor”, creând un cadru juridic mai bun pentru întocmirea hotărnicilor, prevenirea și soluționarea litigiilor de hotar.

³⁹ *Pravilniceasca Condică 1780*, 140.

⁴⁰ *Ibid.*, 142.

BIBLIOGRAFIE

- *Acte judiciare din Țara Românească 1775 – 1781*. Ediție întocmită de Gheorghe Cronț, Alexandru Constantinescu, Anicuța Popescu, Theodora Rădulescu, Constantin Tegăneanu. Din colecția *Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973.
- Brăescu, Ion. *Măsurătoarea pământului la români, din vechime până la punerea în aplicare a sistemului metric*. București: Atelierele Grafice Socec, 1913.
- Cernea, Emil, Emil Molcuț. *Istoria statului și dreptului românesc*. București: Universul Juridic.
- *Diferitele legiuri vechi relative la hotărnicii*. București: 1903.
- Dobrogeanu-Gherea, Constantin. *Neoiobăgia. Studiu economic-sociologic al problemei noastre agrare*. București: Editura Librăriei Socec & Comp., Societate Anonimă, 1910.
- Filitti, I.C. *Arenda moșiilor în Muntenia, la 1831 și 1833*. București, 1932.
- Filitti, I.C. *Domniile române sub Regulamentul organic, 1834-1848*. București Librăriile Socec și Sfetea, 1915.
- Filitti, I.C. *Frământările politice și sociale în Principatele române de la 1821 la 1848*. București, 1932.
- Filitti, I.C. *Opere alese - proprietatea solului în Principatele române până la 1864*. București: Editura Eminescu, 1985.
- Filitti, Ioan Constantin. *Arenda moșiilor în Muntenia, la 1831 și 1833*. București, 1932.
- Fotino, George. *Încercări de vechi drept românesc*. Craiova, 1925.
- Georgescu, Val. Al. *Bizanțul și instituțiile românești până la jumătatea secolului al XVIII-lea*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980.
- Georgescu, Valentin. *Bizanțul și instituțiile românești până la jumătatea secolului al XVIII-lea*. București : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980.
- Giurescu, Constantin C. *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV - începuturile secolului XIX*. București: Editura Științifică, 1973.
- Iliescu, Theodor. *Măsurătoarea pământului la români, din vechime până la punerea în aplicare a sistemului metric*. București Atelierele Grafice Socec, 1913.
- Iscriu, Gheorghe D. *Introducere în studiul istoriei moderne a României*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
- Missail, Gheorghe. *Originile legislațiunei române*. București, 1865.

- Pamfile, Tudor. „Agricultura la români.” În Academia Română. *Din viața poporului român, culegeri și studii*, XVI. București Atelierele grafice Socec, 1913.
- Panaitescu, Petre P. *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova: orânduirea feudală*. București: Editura Academiei, 1964.
- Potra, George și Nicolae Simache. *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Târgșor (1632 - 1857)*. Ploiești, Comitetul de Cultură și Artă al Județului Prahova și al Municipiului Ploiești, 1970.
- *Pravilniceasca condică 1780*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1957.
- Răuțescu, Ioan. *Mănăstirea Aninoasa*. Câmpulung-Muscel, 1933.
- Rosetti, Radu. *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*. București Atelierele grafice Socec, 1907.
- Stahl, H. H. *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*. București, 1958.
- Stahl, Henri. *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, 3 vol. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958-1965.
- Stoenescu, Dem. D. *Vechile Legiuri Românești, Legiuirea Caragea*. Craiova: Tipografia Fane Constantinescu Instalație cu electricitate, 1905.
- Stoicescu, N. *Sfatul domnesc și marii dregători din Tara Românească și Moldova (sec. XIV – XVII)*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.
- Stoicescu, Nicolae. *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*. București: Editura Științifică, 1971.
- Vârtosu, Emil și Ion Vârtosu. *Așezămintele brâncovenești. O sută de ani dela înființare. 1838 – 1938*. Volum documentar, documente pentru istoria bisericii, școlii și azilului Domnița Bălașa, precum și a spitalului brâncovenesc. București: Epitropia Așezămintelor Brâncovenești, 1938.